

مدیر طرح از طرف مجری: امیر ناظمی

همکاران اصلی در تدوین گزارش: شادی ضیغمی، مینا درویش، امیرحسین عصارزاده، امیر ناظمی

نشانی کارفرما: اراک، بلوار فاطمیه، استانداری مرکزی، تلفن: ۰۸۶ - ۳۳۶۶۶۰۰۱

نشانی مجری: تهران، کریمخان، ایرانشهر، آذرشهر، شماره ۱۱، طبقه اول، تلفن: ۰۲۱-۸۸۳۰۰۷۵۵

Info@atinegaar.com

www.atinegaar.com

گزارش «پروفایل شهرستان اراک» پیرو قرارداد شماره ۹۱/۸/۲ ص با موضوع آینده‌نگاری آمایش استان مرکزی (اجرای فاز دوم مطالعات آمایش استان) تهیه شده است.

صحت مندرجات گزارش برعهده‌ی مدیر طرح پژوهشی است.

کلیه حقوق و مالکیت دستاوردهای حاصل از این گزارش متعلق به مجری و کارفرما به صورت مشترک است.

هرگونه نسخه برداری از آن، اعم از کپی، نسخه برداری الکترونیکی و یا ترجمه بخش یا تمام آن، و استفاده از محتوای گزارش منوط به اخذ مجوز کتبی از مجری و کارفرما و با استناد به کلیه اطلاعات گزارش مجاز است.

Arak County Profile

Report No. 25-2

Main Project:

Markazi Spatial Foresight

© Copyright 2015, Atinegaar Thinktank

All rights reserved.

Published March, 2015

This document may not, in whole or in part, be copied, photocopied, reproduced, translated, or reduced to any machine readable form without Atinegaar's formal permission. Every effort has been made to ensure the accuracy of this document. However, Atinegaar shall not be liable for any error or for incidental or consequential damages pertinent to the form, performance, or use of this document or the examples within. The information herein is subject to change without notice.

Trademarks

Other product names mentioned in this document may be trademarks or registered trademarks of their respective companies and are the sole property of their respective owners.

چکیده

این گزارش به ارائه تصویری از شهرستان اراک مبتنی بر نتایج مطالعات آینده‌نگاری آمایش استان مرکزی می‌پردازد. بر این اساس پس از مقایسه شهرستان اراک با سایر شهرستان‌های استان مرکزی از منظر چند شاخص کلیدی در دسترس، تلاش شده است تا نتایج بخش‌های مختلف مطالعه در خصوص شهرستان اراک، در این گزارش به صورت خلاصه ارائه شود. در پایان نیز نقش شهرستان اراک با توجه به ویژگی‌ها و پتانسیل‌هایش در جهت پیشبرد اهداف و راهبردهای استان، تبیین شده است.

کلیدواژه: شهرستان اراک، توسعه، تفکر ارزشی، توان اکولوژیک، راهبردهای آمایشی پابرجا

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
۱ شهرستان اراک از منظر آمار	۱
۲ مهمترین نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای شهرستان اراک	۱۸
۱-۲ نقاط قوت	۱۸
۲-۲ نقاط ضعف	۱۸
۳-۲ فرصت‌ها	۱۹
۴-۲ تهدیدات	۱۹
۳ وضعیت توان اکولوژیکی شهرستان اراک	۲۰
۴ وضعیت توسعه اقتصادی، اجتماعی، سکونتگاهی و فناوریانه شهرستان اراک	۲۱
۵ نتایج حاصل از تفکر ارزشی در خصوص شهرستان اراک	۲۷
۱-۵ مهمترین دغدغه‌ها	۲۷
۲-۵ موضوعات و مسائل غیرقابل قبول	۲۸
۳-۵ روندهای اجتناب‌ناپذیر و واقعیت‌ها	۲۹
۴-۵ ویژگی‌های مطلوب آینده	۳۱
۵-۵ ویژگی‌های نامطلوب آینده	۳۱

۳۲.....	ویژگی‌هایی که مطلوب است شهرستان در آینده به واسطه آن‌ها شناخته شود.....	۵-۶
۳۳.....	مهمترین محدودیت‌های توسعه.....	۵-۷
۳۴.....	مهمترین مزیت‌های شهرستان اراک.....	۵-۸
۳۵	نقش شهرستان در راستای تحقق اهداف و پیاده‌سازی راهبردها	۶
۳۷	نتیجه‌گیری و جمع‌بندی	۷

فهرست جداول

صفحه	عنوان
۱۶	جدول ۱: فعالیتهای دارای مزیت نسبی شهرستان اراک در سال ۱۳۹۰
۳۵	جدول ۲: ماموریتها و وظایف خاص شهرستان اراک در جهت پیشبرد راهبردهای کلان استان

فهرست شکل ها

صفحه

عنوان

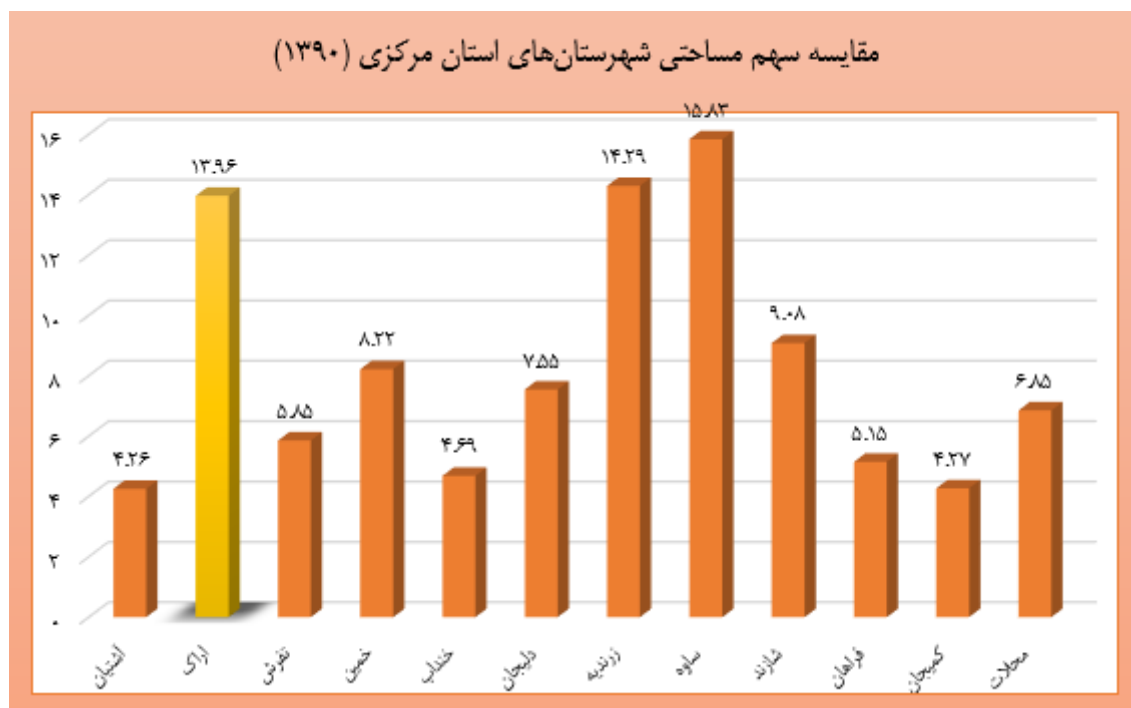
- شکل ۱: مقایسه سهم مساحتی شهرستان های استان مرکزی در سال ۱۳۹۰ ۲
- شکل ۲: مقایسه سهم جمعیتی شهرستان های استان مرکزی در سال ۱۳۹۰ ۳
- شکل ۳: مقایسه سهم جمعیت روستایی شهرستان های استان مرکزی در سال ۱۳۹۰ ۴
- شکل ۴: مقایسه نرخ باسوادی شهرستان های استان مرکزی در سال ۱۳۹۰ ۵
- شکل ۵: مقایسه نرخ باسوادی جمعیت شهری و روستایی شهرستان های استان مرکزی در سال ۱۳۹۰ ۶
- شکل ۶: مقایسه ضریب شهرنشینی شهرستان های استان مرکزی در سال ۱۳۹۰ ۷
- شکل ۷: مقایسه نرخ مشارکت اقتصادی شهرستان های استان مرکزی در سال ۱۳۹۰ ۸
- شکل ۸: مقایسه نرخ بیکاری شهرستان های استان مرکزی در سال ۱۳۹۰ ۹
- شکل ۹: مقایسه سهم اشتغال بخش های مختلف اقتصادی در شهرستان های استان مرکزی در سال ۱۳۸۵ ۱۰
- شکل ۱۰: مقایسه تعداد کل کارگاه های صنعتی شهرستان های استان مرکزی ۱۱
- شکل ۱۱: مقایسه تغییرات سهم ارزش افزوده بخش صنعت در شهرستان های استان مرکزی در سال ۱۳۸۵ ۱۲
- شکل ۱۲: مقایسه تغییرات سهم اشتغال بخش صنعت در شهرستان های استان مرکزی ۱۳
- شکل ۱۳: مقایسه ضریب مکانی اشتغال بخش های مختلف اقتصادی در شهرستان های استان مرکزی در سال ۱۳۹۰ ۱۴
- شکل ۱۴: روند تغییرات ضریب مکانی شهرستان اراک ۱۵

- شکل ۱۵: نقشه توان اکولوژیک شهرستان اراک
- شکل ۱۶: شمای کلی از وضعیت توسعه‌یافتگی سازمان فضایی شهرستان اراک در مقایسه با سایر شهرستان‌های استان مرکزی
- شکل ۱۷: وضعیت توسعه اجتماعی شهرستان اراک از منظر شاخص‌های مختلف
- شکل ۱۸: وضعیت توسعه اقتصادی شهرستان اراک از منظر شاخص‌های مختلف
- شکل ۱۹: وضعیت توسعه سکونتگاهی شهرستان اراک از منظر شاخص‌های مختلف
- شکل ۲۰: وضعیت توسعه فناوری و خدمات برتر شهرستان اراک از منظر شاخص‌های مختلف

۱ شهرستان اراک از منظر آمار

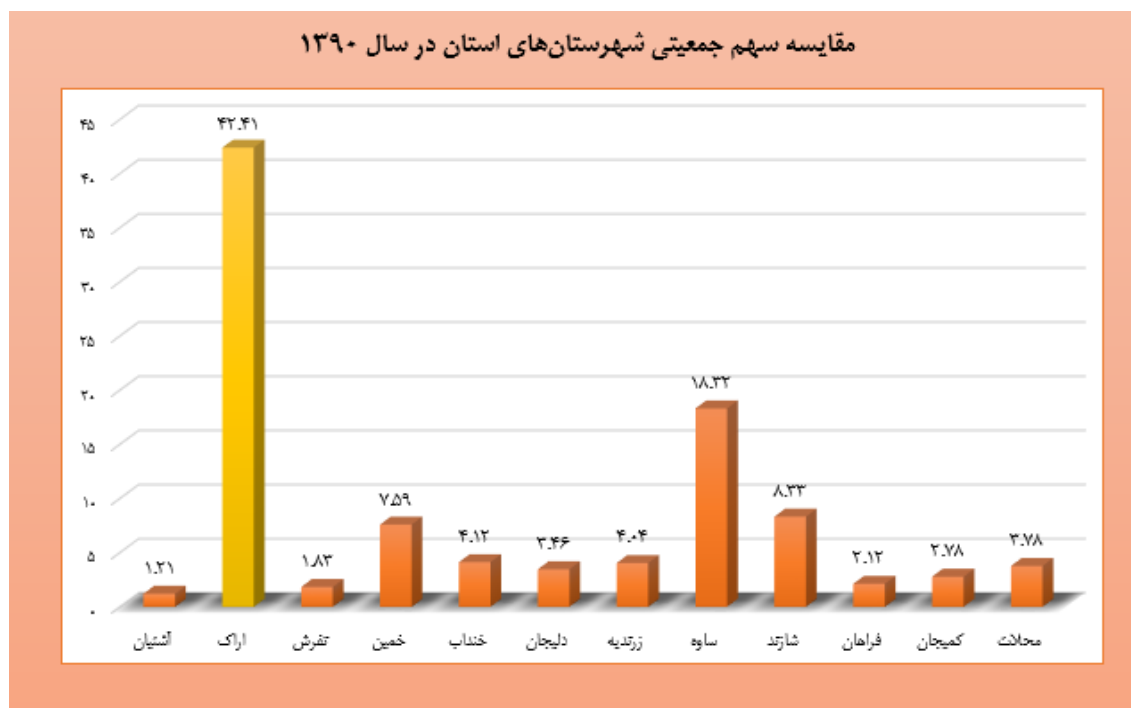
شهرستان اراک نواحی مرکزی و غربی استان مرکزی را در بر گرفته و از ناحیه شمال با شهرستان‌های تفرش و کمijan، از شرق با شهرستان‌های دلجان، محلات و آشتیان و از ناحیه جنوب با شهرستان خمین و از بخش غربی با شهرستان‌های خنداب و شازند همسایه است. این شهرستان ۴۰۶۷ کیلومتر مربع مساحت دارد که ۱۳،۹۶ درصد از مساحت استان را دربر می‌گیرد. این شهرستان از ۳ بخش (مرکزی، ساروق و معصومیه)، ۶ شهر (اراک، داوودآباد، سنجان، کرهرود، کارچان و ساروق) و ۱۱ دهستان تشکیل شده است. این شهرستان از مجموع ۱۷۹۱۵،۰۵ هکتار کل عرصه‌های جنگلی استان مرکزی، ۱۰،۹۶ درصد از عرصه‌های جنگلی را به خود اختصاص داده است. از مجموع ۱۴۱۳۹۵۹ نفر جمعیت استان، حدود ۴۲،۴۱ درصد ساکن این شهرستان هستند. همچنین از مجموع ۳۶۸۹۵۸ نفر جمعیت روستایی استان، ۱۷،۰۹ درصد ساکن این شهرستان هستند.

شکل ذیل، به مقایسه سهم مساحتی شهرستان‌های استان مرکزی با یکدیگر می‌پردازد. همانگونه که مشخص است شهرستان اراک، پس از ساوه و زرندیه، سومین شهرستان بزرگ استان محسوب می‌شود.

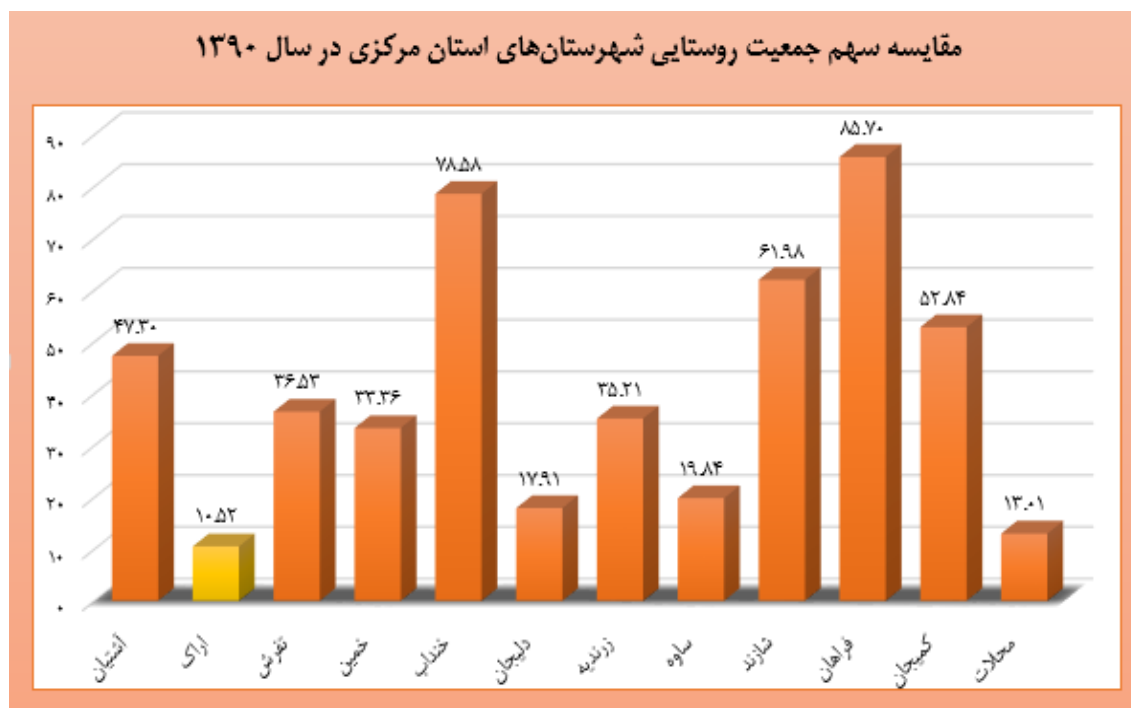
شکل ۱: مقایسه سهم مساحتی شهرستان‌های استان مرکزی در سال ۱۳۹۰

شکل بعد، به مقایسه سهم جمعیتی شهرستان‌های استان مرکزی در سال ۱۳۹۰ می‌پردازد. شهرستان اراک با ۴۲،۴۱ درصد از جمعیت کل استان، پرجمعیت‌ترین شهرستان استان است.

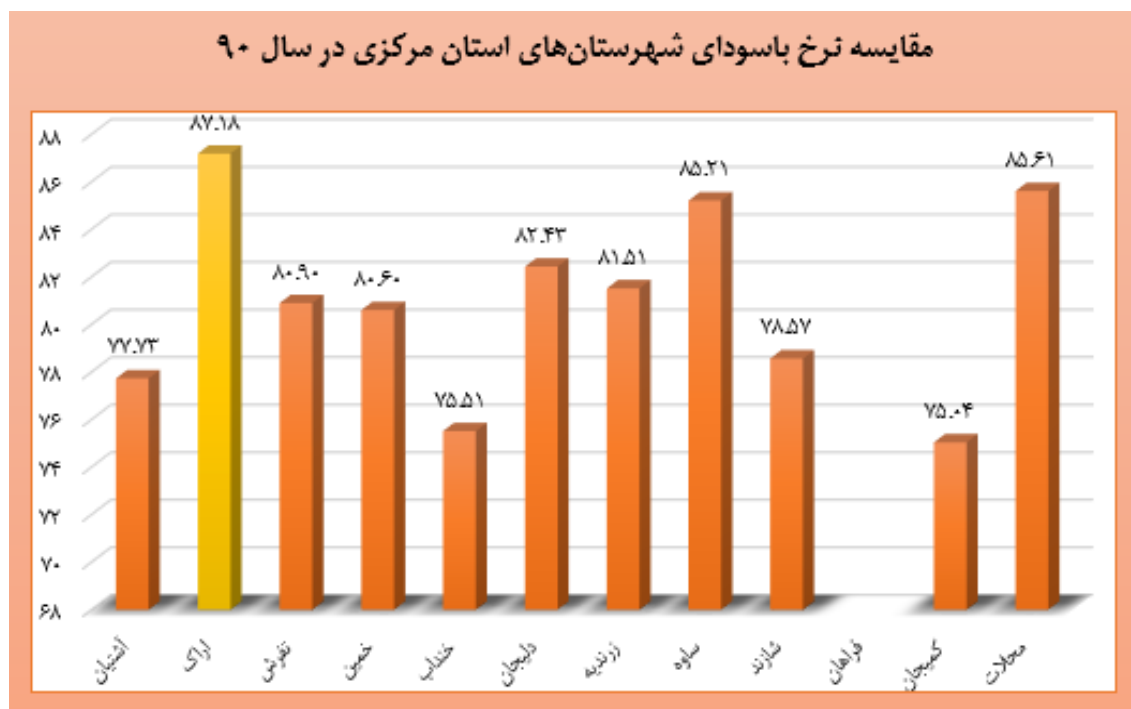
شکل ۲: مقایسه سهم جمعیتی شهرستان‌های استان مرکزی در سال ۱۳۹۰

شکل بعد، سهم جمعیت روستایی شهرستان‌های استان را از کل جمعیت روستایی استان نشان می‌دهد. همانگونه که مشخص است شهرستان اراک با ۱۰,۵۲ درصد، کمترین سهم جمعیت روستایی را به خود اختصاص داده است.

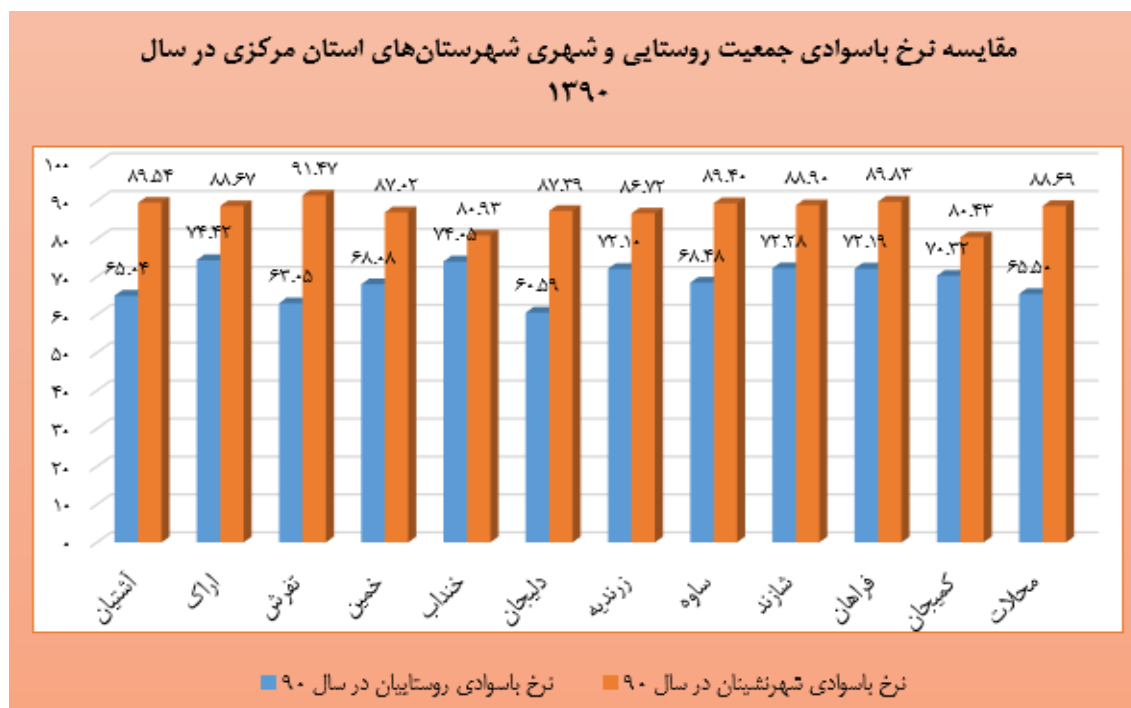
شکل ۳: مقایسه سهم جمعیت روستایی شهرستان‌های استان مرکزی در سال ۱۳۹۰

بررسی نرخ باسوادی در شهرستان‌های استان مرکزی در سال ۹۰ نشان می‌دهد که این شاخص برای شهرستان اراک معادل ۸۷,۱۸ درصد بوده است و این شهرستان از حیث این شاخص در رتبه اول میان شهرستان‌های استان قرار می‌گیرد. این درحالیست که نرخ باسوادی کشور در همین سال معادل ۸۴,۷ درصد و نرخ باسوادی استان مرکزی نیز ۸۳,۸ درصد بوده است.

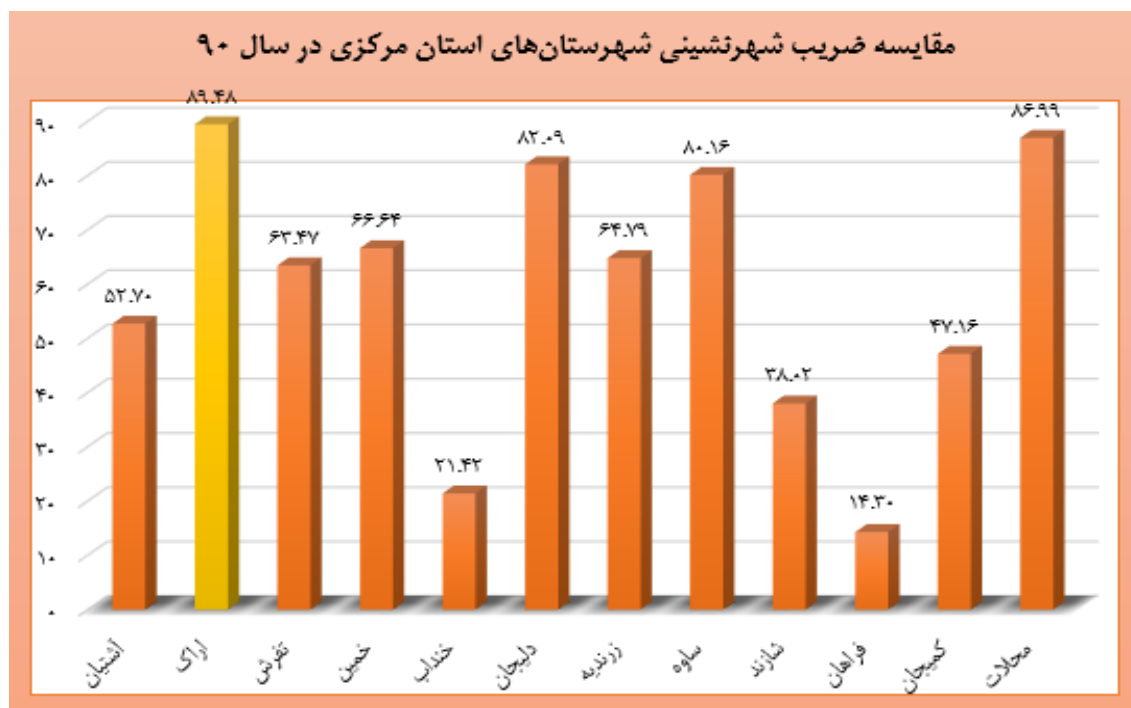
شکل ۴: مقایسه نرخ باسودای شهرستان‌های استان مرکزی در سال ۱۳۹۰

همچنین بررسی نرخ باسودای به تفکیک جمعیت شهری و روستایی نشان می‌دهد که نرخ باسودای جمعیت شهری شهرستان اراک در سال ۱۳۹۰، ۸۸٫۶۷ و نرخ باسودای جمعیت روستایی در همین سال ۷۴٫۴۲ بوده است. لازم به ذکر است میانگین نرخ باسودای شهری و روستایی کشور در همین سال به ترتیب ۸۸٫۶ و ۷۵٫۱ درصد بوده است.

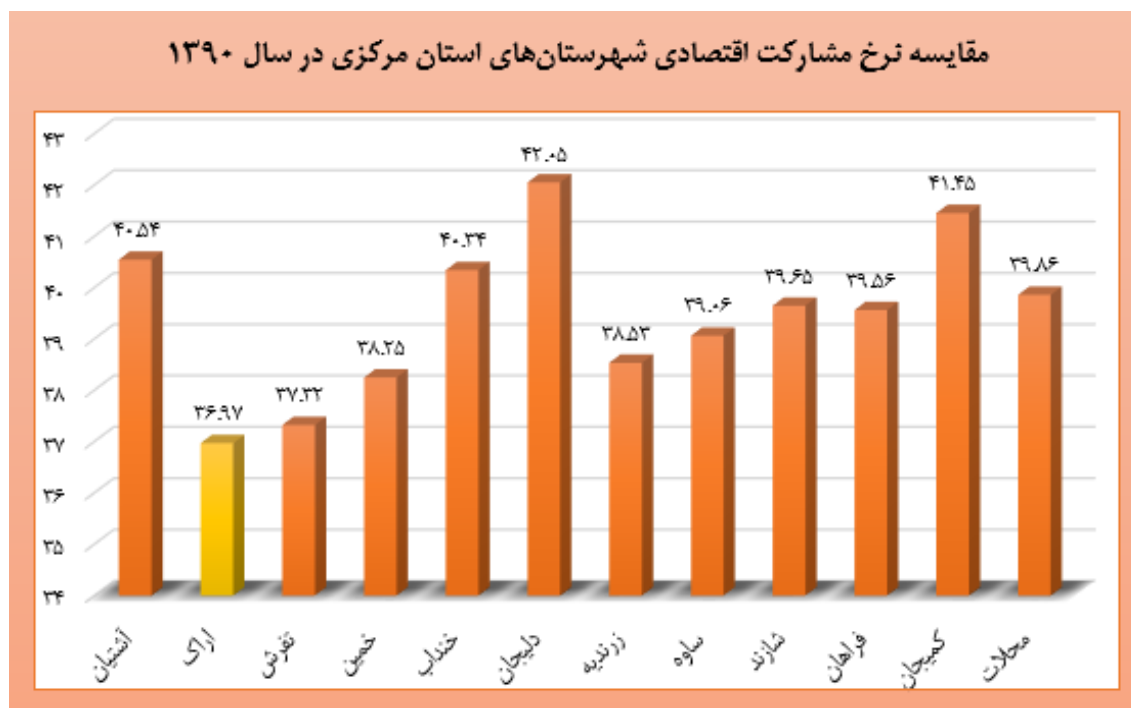
شکل ۵: مقایسه نرخ باسوادی جمعیت شهری و روستایی شهرستان‌های استان مرکزی در سال ۱۳۹۰

شکل بعد ضریب شهرنشینی شهرستان‌های استان مرکزی را نشان می‌دهد. همانگونه که مشخص است شهرستان اراک در سال ۹۰، با ضریب شهرنشینی ۸۹,۴۸ در رتبه اول در میان شهرستان‌های استان مرکزی قرار گرفته است.

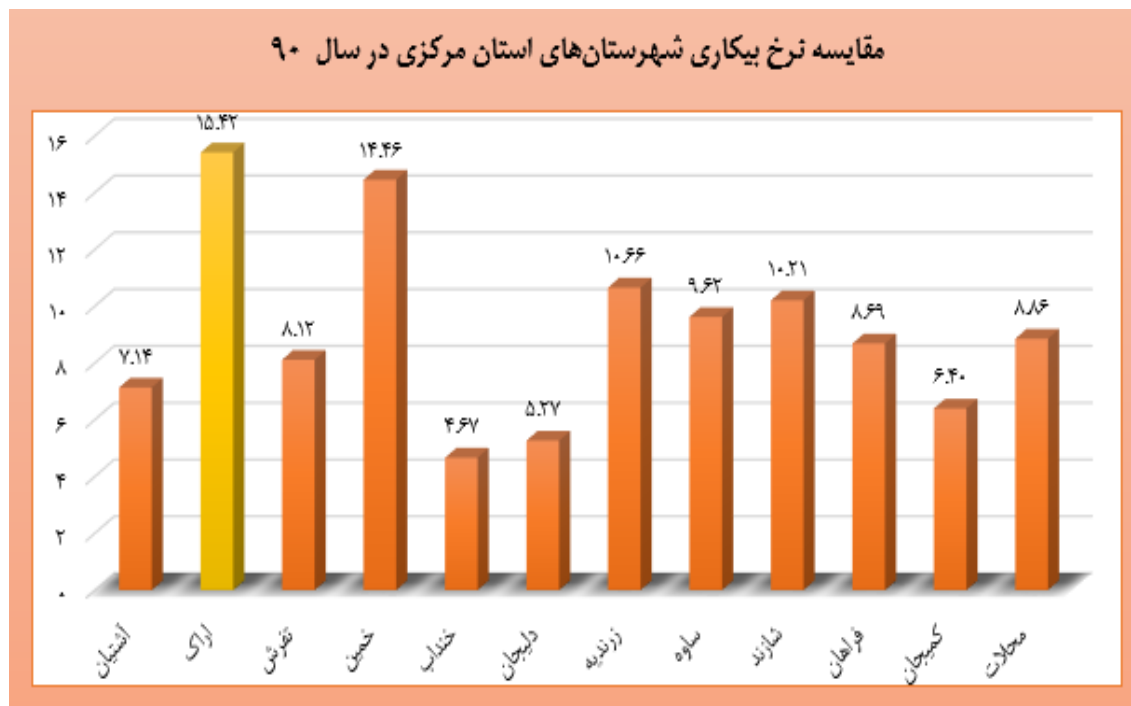
شکل ۶: مقایسه ضریب شهرنشینی شهرستان‌های استان مرکزی در سال ۱۳۹۰

همانگونه که در شکل بعد مشخص است، شهرستان اراک با نرخ مشارکت اقتصادی ۳۶,۹۷ درصد در سال ۱۳۹۰ در رتبه آخر، میان شهرستان‌های استان مرکزی از منظر این شاخص، قرار گرفته است.

شکل ۷: مقایسه نرخ مشارکت اقتصادی شهرستان‌های استان مرکزی در سال ۱۳۹۰

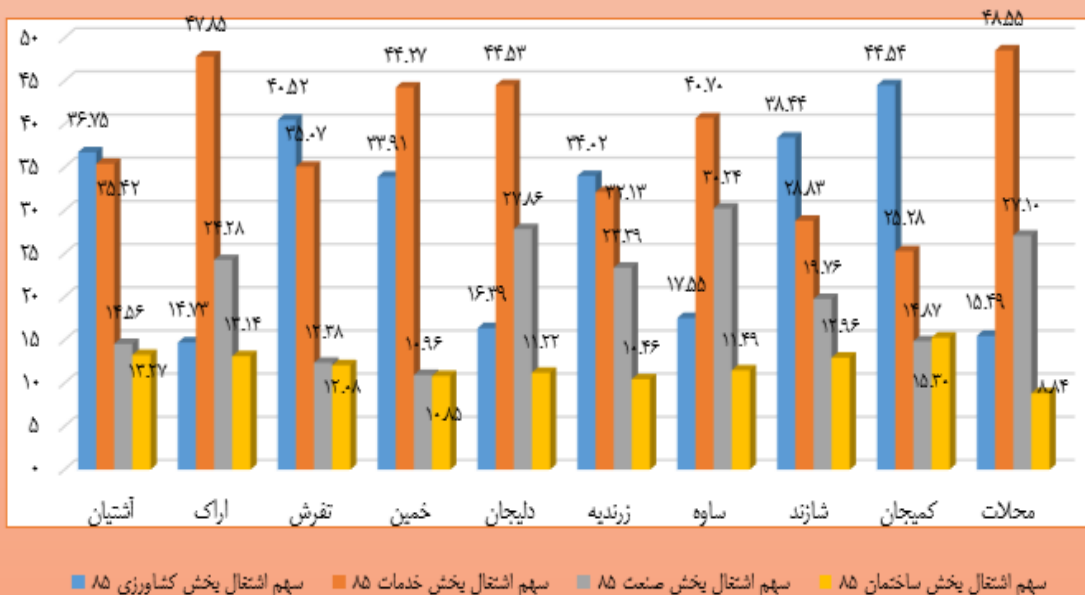
مقایسه نرخ بیکاری در شهرستان‌های مختلف استان مرکزی در سال ۱۳۹۰ نشان می‌دهد که شهرستان اراک با نرخ بیکاری ۱۵,۴۲ در رتبه نخست از منظر این شاخص قرار گرفته است و بیشترین نرخ بیکاری را در میان شهرستان‌های استان به خود اختصاص داده است.

شکل ۸: مقایسه نرخ بیکاری شهرستان‌های استان مرکزی در سال ۱۳۹۰

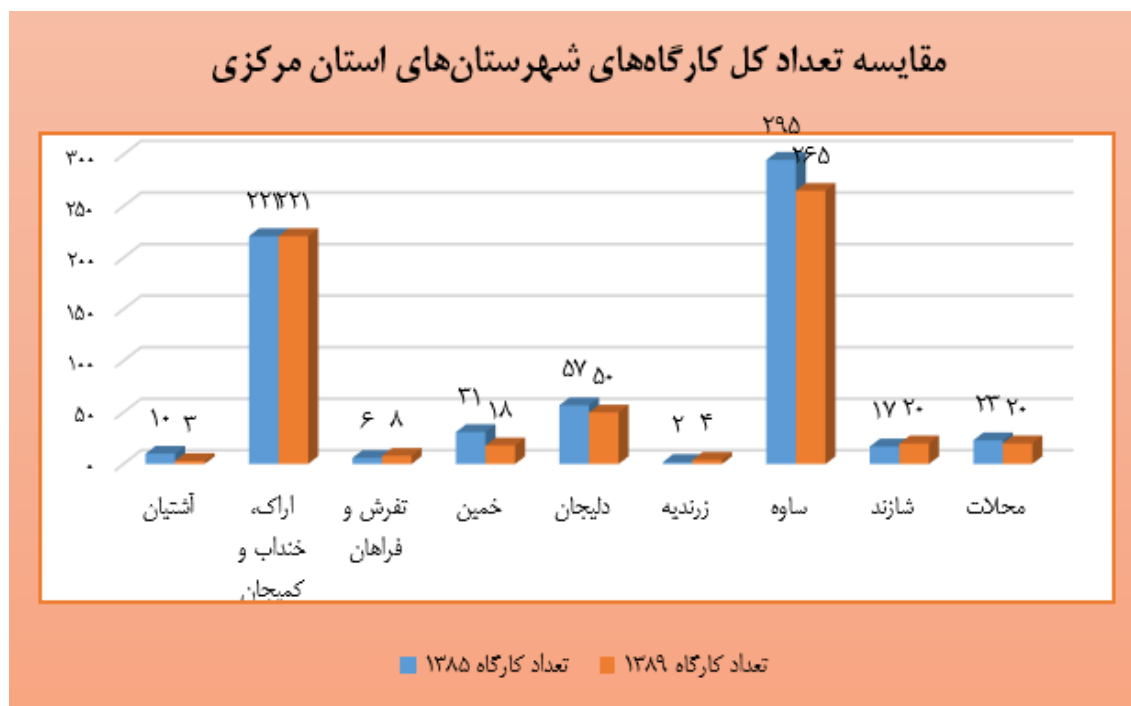
شکل بعد به مقایسه سهم اشتغال بخش‌های مختلف اقتصادی شهرستان‌های استان در سال ۱۳۸۵ می‌پردازد. بر این اساس بخش خدمات شهرستان اراک با ۴۷,۸۵ درصد بیشترین سهم اشتغال را به خود اختصاص داده است و پس از آن به ترتیب بخش‌های صنعت با ۲۴,۲۸ درصد، کشاورزی با ۱۴,۷۳ درصد و ساختمان با ۱۳,۱۴ درصد قرار گرفته‌اند.

مقایسه سهم اشتغال بخش های مختلف اقتصادی در شهرستان های استان مرکزی در سال ۱۳۸۵

شکل ۹: مقایسه سهم اشتغال بخش های مختلف اقتصادی در شهرستان های استان مرکزی در سال ۱۳۸۵

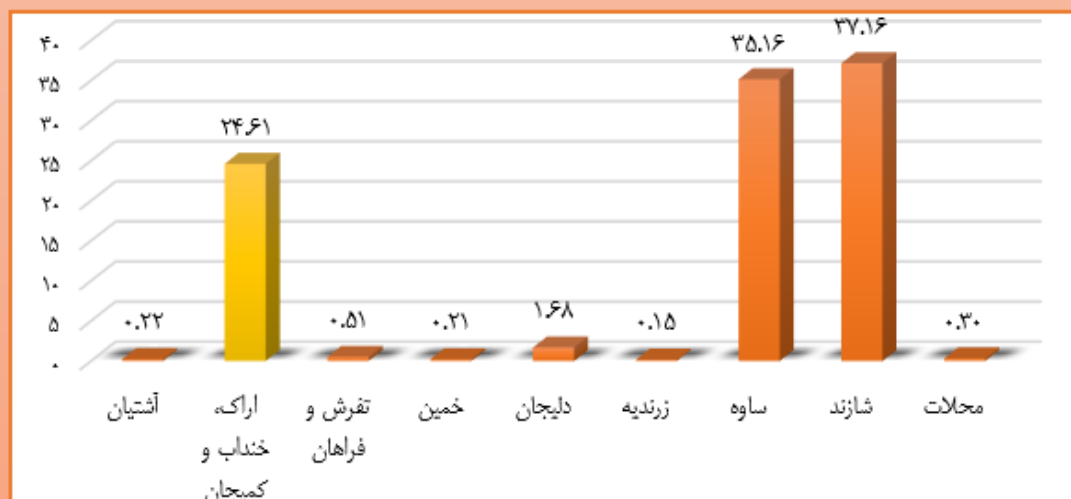
شکل بعد به مقایسه تعداد کارگاه های شهرستان های استان مرکزی در سال های ۱۳۸۵ و ۱۳۸۹ می پردازد. مطابق سالنامه آماری استان مرکزی که توسط مرکز آمار ایران منتشر شده است، آمار شهرستان های کمیجان و خنداب نیز در سال های مورد بررسی در شهرستان اراک لحاظ شده است. با این احتساب، شهرستان اراک به همراه شهرستان های کمیجان و خنداب، در مجموع دارای ۲۲۱ واحد صنعتی بوده است و رتبه دوم را پس از ساوه به خود اختصاص داده است.

شکل ۱۰: مقایسه تعداد کل کارگاه‌های صنعتی شهرستان‌های استان مرکزی

شکل بعد به مقایسه سهم ارزش افزوده بخش صنعت شهرستان‌های استان مرکزی از کل ارزش افزوده این بخش در سال ۱۳۸۵ می‌پردازد. شهرستان اراک (به همراه خنداب و کمیجان) در سال مورد بررسی پس از شهرستان‌های شازند و ساوه، بیشترین سهم ارزش افزوده را که در حدود ۲۵ درصد است، به خود اختصاص داده است.

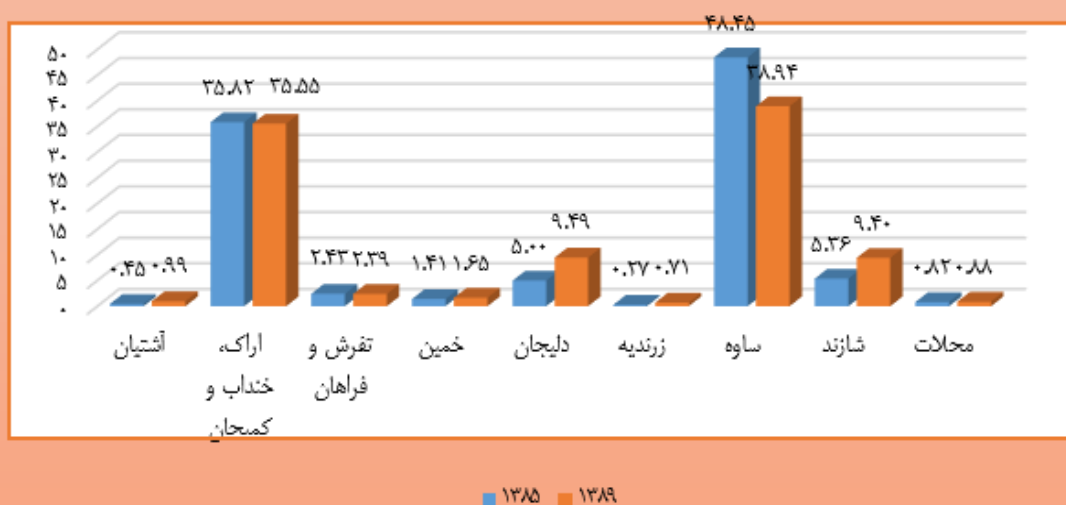
مقایسه سهم ارزش افزوده بخش صنعت در شهرستان های استان مرکزی در سال ۱۳۸۵

شکل ۱۱: مقایسه تغییرات سهم ارزش افزوده بخش صنعت در شهرستان های استان مرکزی در سال ۱۳۸۵

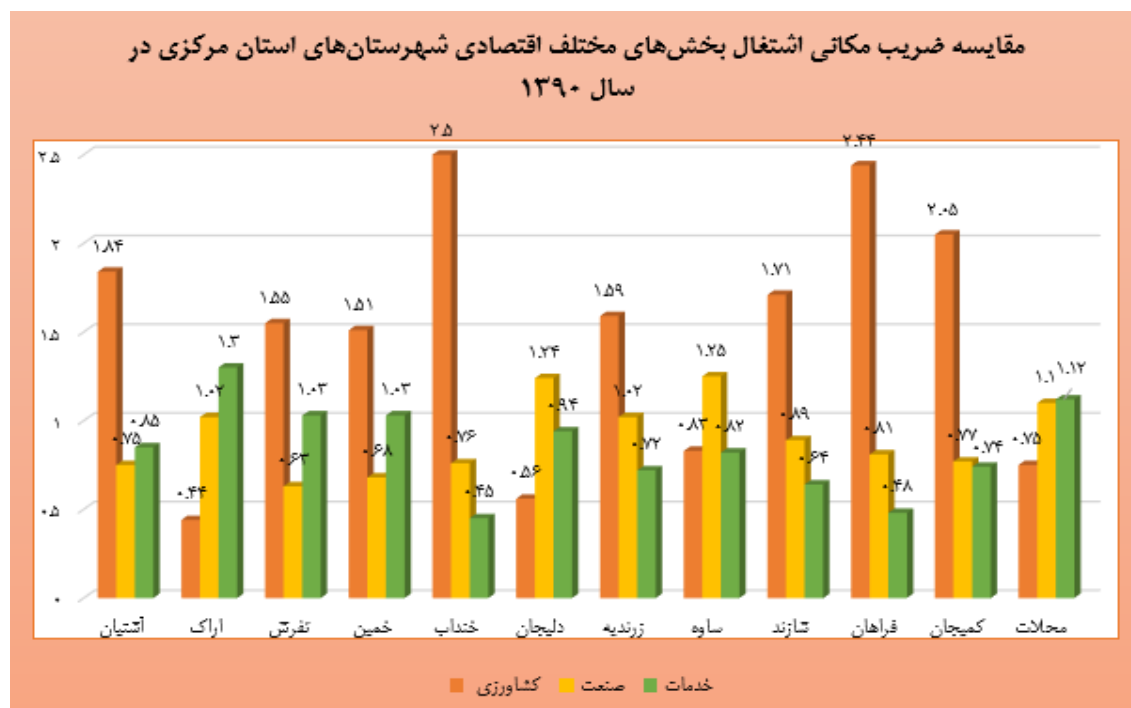
بررسی سهم اشتغال بخش صنعت در شهرستان های مختلف استان نشان می دهد که اشتغال در بخش صنعت شهرستان اراک در سال ۱۳۸۹ نسبت به سال ۱۳۸۵ کمی کاهش داشته است و از ۳۵,۸۲ به ۳۵,۵۵ رسیده است. این شهرستان پس از ساوه، بیشترین سهم اشتغال صنعتی را در استان به خود اختصاص داده است.

مقایسه سهم اشتغال در بخش صنعت شهرستان های استان مرکزی

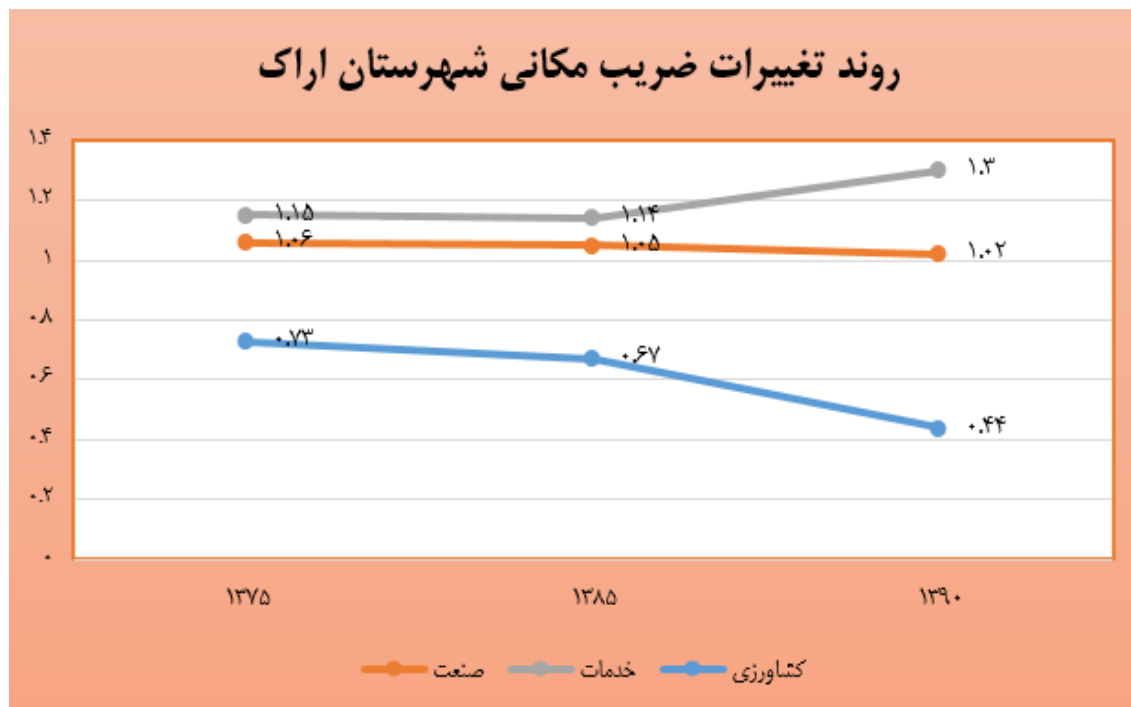
شکل ۱۲: مقایسه تغییرات سهم اشتغال بخش صنعت در شهرستان های استان مرکزی

شکل بعد به مقایسه ضریب مکانی اشتغال شهرستان های استان مرکزی در سال ۱۳۹۰ می پردازد. همانگونه که مشخص است شهرستان اراک در بخش های صنعت و خدمات دارای مزیت است و ضریب مکانی اشتغال بخش خدمات در این شهرستان بیش از ضریب مکانی صنعت است. این شهرستان بیشترین ضریب مکانی خدمات را در میان شهرستان های استان مرکزی دارد. همچنین کمترین ضریب مکانی بخش کشاورزی در استان به شهرستان اراک اختصاص دارد.

شکل ۱۳: مقایسه ضریب مکانی اشتغال بخش‌های مختلف اقتصادی در شهرستان‌های استان مرکزی در سال ۱۳۹۰

نمودار زیر روند تغییرات ضریب مکانی شهرستان اراک را از سال ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۰ در بخش‌های خدمات، صنعت و کشاورزی، نشان می‌دهد.

شکل ۱۴: روند تغییرات ضریب مکانی شهرستان اراک

همانطور که شکل پیش نشان می‌دهد ضریب مکانی بخش کشاورزی در شهرستان اراک از ۰.۷۳ در سال ۱۳۷۵ به ۰.۴۴ در سال ۱۳۹۰ رسیده است و این امر نشان‌دهنده روندی کاملاً نزولی در بخش کشاورزی در شهرستان اراک است.

در بخش صنعت شهرستان اراک دارای مزیت نسبی می‌باشد و ضریب مکانی هر سه دوره ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۰ دارای عددی بالای ۱ می‌باشد اما با این حال روند آن نزولی بوده است و از ۱.۰۶ به ۱.۰۲ رسیده است.

در بخش خدمات نیز ضریب مکانی شهرستان اراک در سال ۱۳۹۰ برابر ۱,۳ است. این شاخص از سال ۱۳۷۵ تا کنون در این بخش دارای مزیت نسبی و روندی صعودی بوده است.

به این ترتیب با توجه به شاخص ضریب مکانی، اولویت اول و دوم برای شهرستان اراک، بخش های خدمات و صنعت هستند.

جدول ذیل، به بررسی فعالیت های خرد شهرستان اراک که دارای مزیت نسبی هستند (ضریب مکانی بالاتر از یک)، می پردازد.

جدول ۱: فعالیت های دارای مزیت نسبی شهرستان اراک در سال ۱۳۹۰

رتبه	فعالیت	ضریب مکانی
۱	اطلاعات و ارتباطات	۱,۶۱
۲	فعالیت های اداری و خدمات پشتیبانی	۱,۵۵
۳	فعالیت های مالی و بیمه	۱,۴۸
۴	فعالیت های حرفه ای، علمی و فنی	۱,۴۱
۵	هنر، سرگرمی و تفریح	۱,۳۲
۶	فعالیت های مربوط به سلامت انسان و مددکاری اجتماعی	۱,۳۰
۷	آب رسانی؛ مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیت های تصفیه	۱,۲۹
۸	آموزش	۱,۲۹
۹	عمده فروشی و خرده فروشی؛ تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتور سیکلت	۱,۲۵
۱۰	تامین برق، گاز، بخار و تهویه هوا	۱,۲۳
۱۱	حمل و نقل و انبارداری	۱,۲۱
۱۲	فعالیت های خدماتی مربوط به تامین جا و غذا	۱,۱۷
۱۳	تولید صنعتی (ساخت)	۱,۰۳

همانطور که در جدول پیش مشخص است بخش اطلاعات و ارتباطات مربوط به بخش خدمات دارای بیشترین مزیت نسبی است. رتبه دوم شهرستان مربوط به فعالیت‌های اداری و پشتیبانی و اولویت سوم شهرستان بر اساس مزیت نسبی فعالیت‌های مالی و بیمه‌ای است.

۲ مهمترین نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای شهرستان اراک

این قسمت برگرفته از نتایج گزارش تحلیل نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای استان مرکزی است. نتایج این بخش در کنار نتایج حاصل از تفکر ارزشی، می‌تواند تصویر مناسب‌تری از فضای شهرستان اراک ارائه دهد.

۱-۲ نقاط قوت

- S1: تحولات جمعیتی مانند رشد جمعیت، افزایش ضریب شهرنشینی و بالابودن نرخ باسوادی شهرستان، سهم بالای شاغلین متخصص و دارای تحصیلات عالی و شاغلین بخش آموزش نسبت به میانگین استان
- S2: زمینه تولید صنعتی و اشتغال با وجود کارخانه‌ها، کارگاه‌ها و واحدهای بزرگ صنعتی
- S3: سطح بندی مناسب جمعیت روستایی که برنامه‌ریزی و خدمات رسانی در سطوح مختلف را میسر می‌کند
- S4: فناوری اطلاعات مناسب، زیرساخت‌های مناسب انرژی
- S5: وجود مزیت‌های کشاورزی: سهم زیاد اراضی، جوانی شاغلین نسبت به استان و نزدیکی محصولات به بازار مصرف
- S6: مراکز آموزش عالی متعدد و معتبر

۲-۲ نقاط ضعف

- W1: عدم توازن در برخی شاخصهای جمعیتی مانند تراکم جمعیت در نقاط شهری و کاهش جمعیت و رکود در برخی روستاها، عدم توازن نسبت جنسی، مهاجرپرست بودن شهرستان با مقصد خارج از استان و نرخ بیکاری بالاتر از میانگین خصوصا در جامعه شهری و افراد دارای تحصیلات عالیه به ویژه زنان تحصیل کرده
- W2: عدم تعادل اشتغال در بخش‌های مختلف اقتصادی

- W3: ضعف و عدم توازن در فعالیتهای خدماتی شهرستان
- W4: ضعف در شبکه حمل و نقل و ارتباطات بین اراک با سایر شهرستانها
- W5: کمبود امکانات رفاهی و اقامتی جهت جذب گردشگران
- W6: کارکرد فرااستانی واحدهای صنعتی علیرغم استفاده از منابع و امکانات شهرستان
- W7: کارکرد ضعیف بخش بازاریابی، صادرات، واردات و گمرک در افزایش فعالیتهای صادراتی
- W8: عدم توفیق شهر اراک به عنوان کانون هدایت کننده توسعه استان

۳-۲ فرصتها

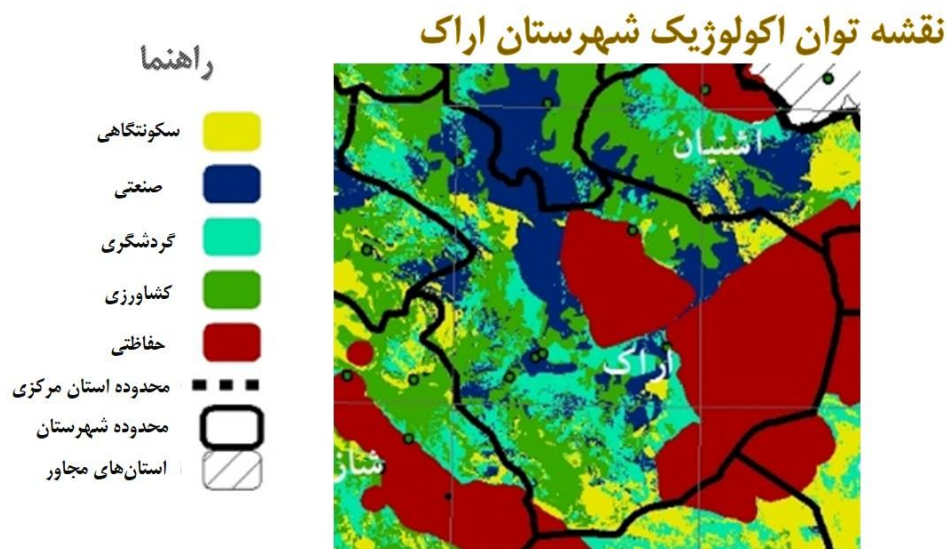
- O1: توسعه ارتباطات و خدمات با وجود خط راه آهن سراسری شمال - جنوب و محور ترانزیت تهران - خوزستان
- O2: تسهیل حمل و نقل کالا و مسافر و بازارهای جدید برای تولیدات اقتصادی در صورت فعال سازی فرودگاه
- O3: امکان استفاده از ظرفیتهای اقتصادی جهت توسعه استانی

۴-۲ تهدیدات

- T1: آلودگی هوا و خاک و آب ناشی از تمرکز صنایع بزرگ
- T2: تغییر کاربری مراتع و اراضی کشاورزی به منظور توسعه و ساخت و ساز

۳ وضعیت توان اکولوژیکی شهرستان اراک

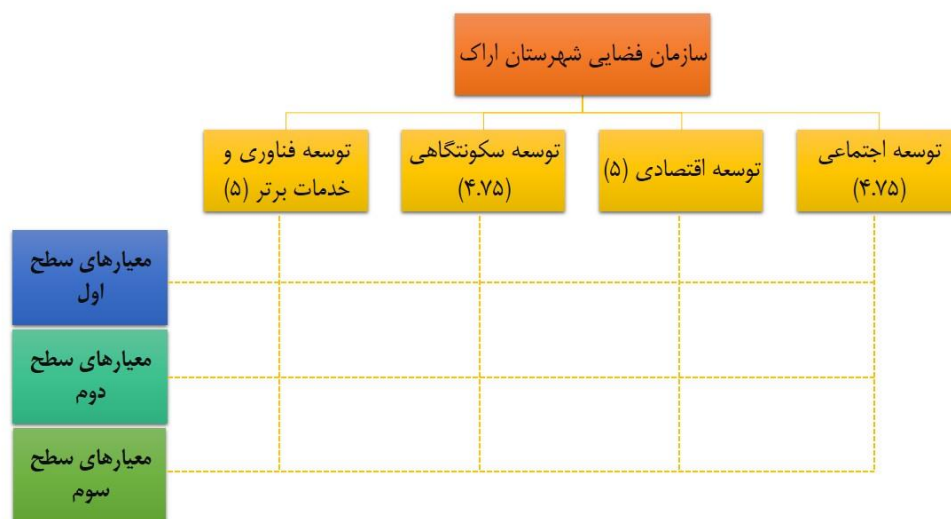
همانگونه که نقشه توان اکولوژیک شهرستان اراک نشان می‌دهد این شهرستان قابلیت توسعه فعالیت‌های صنعتی، توسعه فعالیت‌های کشاورزی و توسعه فعالیت‌های گردشگری را در حدی مناسب و تا حدودی نیز قابلیت توسعه سکونتگاهی را داراست. بخش زیادی از شهرستان اراک، در محدوده نواحی حفاظتی استان مرکزی قرار گرفته است.

شکل ۱۵: نقشه توان اکولوژیک شهرستان اراک

۴ وضعیت توسعه اقتصادی، اجتماعی، سکونتگاهی و فناوریانه شهرستان اراک

تحلیل سازمان فضایی وضعیت موجود استان نشان می‌دهد که شهرستان اراک از لحاظ توسعه‌یافتگی اجتماعی، اقتصادی، سکونتگاهی و فناوری و خدمات برتر وضعیت مطلوبی در مقایسه با سایر شهرستان‌های استان دارد.

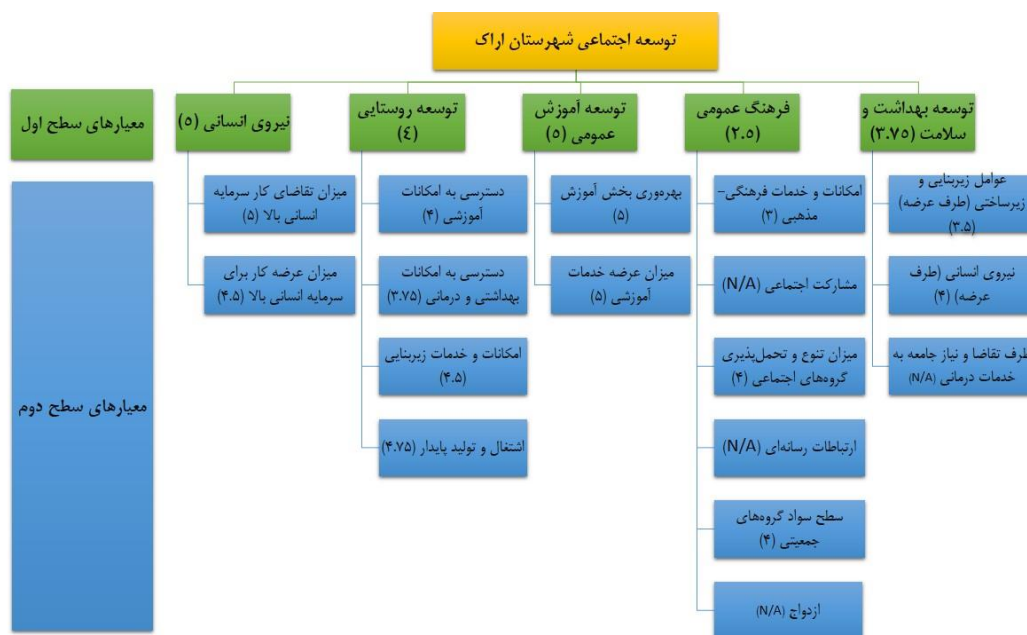
شکل ۱۶: شمای کلی از وضعیت توسعه‌یافتگی سازمان فضایی شهرستان اراک در مقایسه با سایر شهرستان‌های استان مرکزی

در ادامه به بررسی وضعیت توسعه‌یافتگی شهرستان در هر یک از بخش‌های اقتصادی، اجتماعی، سکونتگاهی و فناوری و خدمات برتر پرداخته شده است. لازم به ذکر است اعداد درون پرانتز توصیفی، نسبی و تقریبی است. به این معنا که اگر بخواهیم

وضعیت توسعه اجتماعی شهرستان اراک را در مقایسه با دیگر شهرستان‌های استان با توجه به شاخص‌های در دسترس، بررسی نماییم، بر روی طیف لیکرت ۵ تایی، عدد ۴٫۷۵ نشان می‌دهد که شهرستان اراک وضعیت مطلوب‌تری نسبت به سایر شهرستان‌های استان مرکزی در این حوزه دارد. این اعداد توصیفی از وضعیت سازمان فضایی وضعیت موجود استان مرکزی هستند که در گزارش «سازمان فضایی وضع موجود و عدم قطعیت‌های تاثیرگذار بر آن»، بدان پرداخته شده است. در این گزارش با استفاده از معیارهایی در سه سطح مختلف، وضعیت توسعه‌یافتگی استان مرکزی در ابعاد مختلف مورد بررسی قرار گرفت. معیارها و شاخص‌ها با مشارکت خبرگان و متخصصان عضو پانل‌ها تعیین شد و اوزان مربوط به آن‌ها نیز به واسطه مشارکت خبرگان دلفی و پانل، استخراج شد. سایر جزییات، در گزارش مذکور آورده شده است و از ذکر مجدد آن در این گزارش اجتناب شده است.

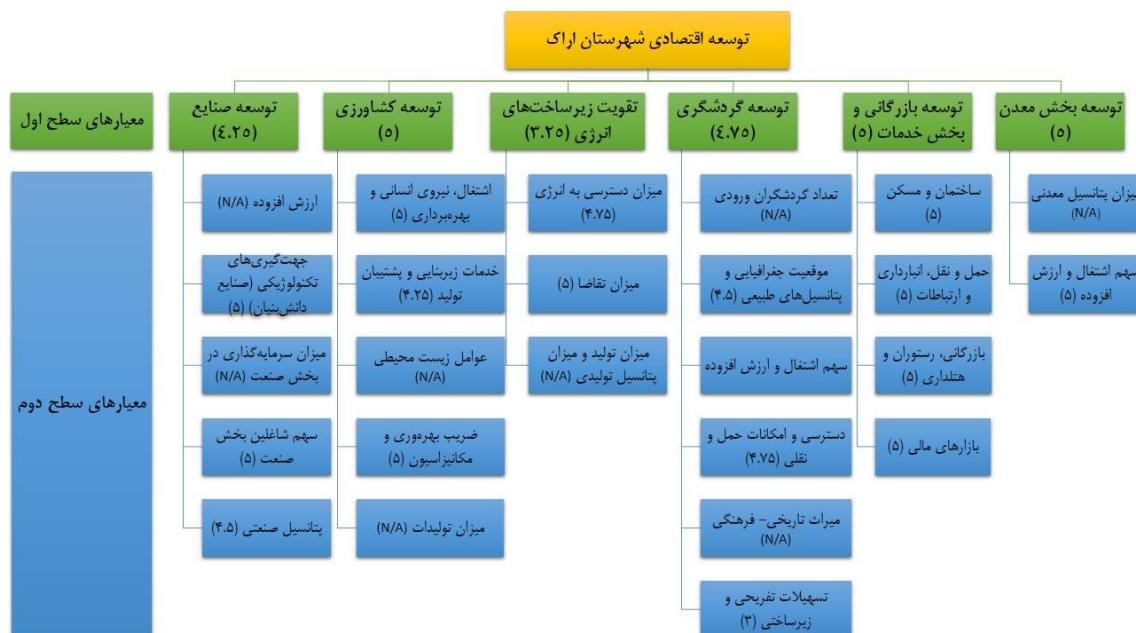
باید توجه داشت که این مقایسه به دلیل عدم دسترسی به لایه‌ها و داده‌های سایر استان‌ها، فقط در سطح استان مرکزی انجام شده است و وضعیت مطلوب یک شهرستان در رابطه با معیاری خاص، الزاما به معنای وضعیت مطلوب آن شهرستان در کشور نخواهد بود.

همانگونه که شکل ذیل نشان می‌دهد، شهرستان اراک در دو شاخص فرهنگ عمومی و توسعه بهداشت و سلامت وضعیت چندان مطلوبی ندارد. همچنین دسترسی به امکانات بهداشتی و درمانی در روستاها نیز چندان مطلوب نیست.

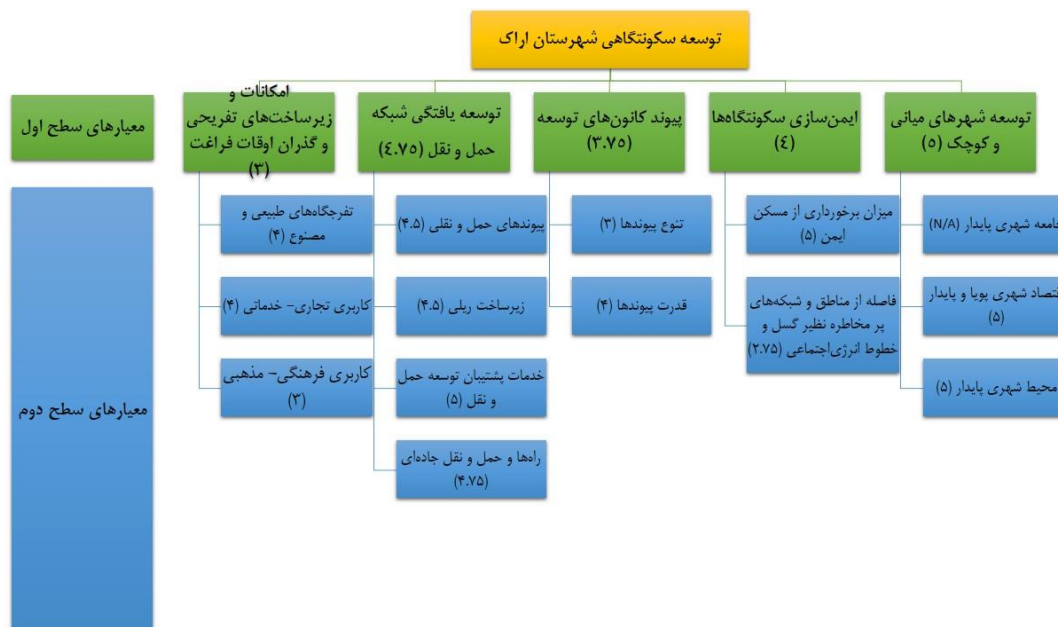
شکل ۱۷: وضعیت توسعه اجتماعی شهرستان اراک از منظر شاخص‌های مختلف

بررسی سازمان فضایی توسعه اقتصادی شهرستان اراک نشان می‌دهد که در مقایسه با سایر شهرستان‌های استان، تقویت زیرساخت‌های انرژی در این شهرستان باید مورد توجه قرار گیرد. ضمن اینکه وضعیت تسهیلات تفریحی و زیرساختی شهرستان در توسعه گردشگری، چندان مطلوب نیست.

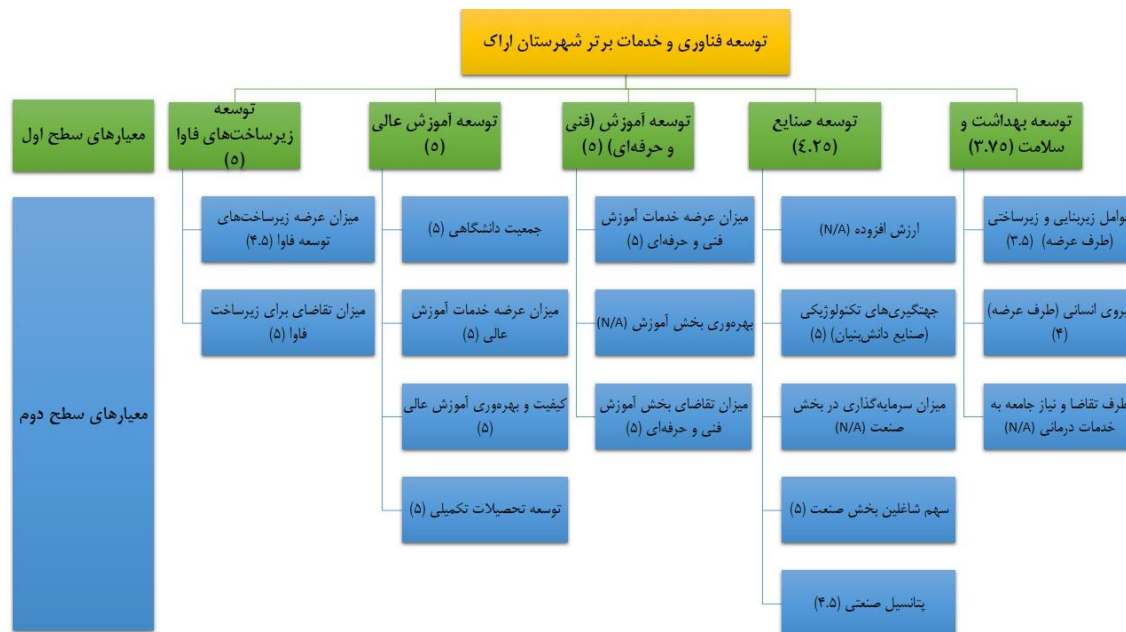
شکل ۱۸: وضعیت توسعه اقتصادی شهرستان اراک از منظر شاخص‌های مختلف

بررسی وضعیت توسعه سکونتگاهی در شهرستان اراک نشان می‌دهد که وضعیت امکانات و زیرساخت‌های تفریحی و گذران اوقات فراغت و پیوند کانون‌های توسعه، در حد متوسطی قرار دارد.

شکل ۱۹: وضعیت توسعه سکونتگاهی شهرستان اراک از منظر شاخص‌های مختلف

همانگونه که در شکل ذیل مشخص است به استثنای شاخص توسعه بهداشت و سلامت، سایر شاخص‌های مربوط به توسعه فناوری و خدمات برتر در استان مرکزی، وضعیت مطلوب‌تری نسبت به سایر شهرستان‌های استان مرکزی دارند.

شکل ۲۰: وضعیت توسعه فناوری و خدمات برتر شهرستان اراک از منظر شاخص‌های مختلف

۵ نتایج حاصل از تفکر ارزشی در خصوص شهرستان اراک

در مطالعه تفکر ارزشی، تلاش شد تا با عناوین و بیان‌های مختلف، تصاویر، مطلوب‌ها و نامطلوب‌ها و دغدغه‌های بازیگران هر شهرستان استخراج شود. در ادامه به مهمترین نتایج به دست آمده در هر بخش اشاره می‌شود.

۱-۵ مهمترین دغدغه‌ها

دغدغه‌ها، مهمترین مسائلی هستند که در آینده برای شهرستان ایجاد مشکل خواهند کرد و با راهکارهای مناسب می‌توان مانع از بروز مشکلات ناشی از آن‌ها و یا مانع پیشرفت مشکلات به وجود آمده شد. با توجه به مطالعات انجام شده در طرح آینده‌نگاری آمایش استان مرکزی، مهمترین دغدغه‌های شهرستان از نظر خبرگان و متخصصان عبارت است از:

- خروج نخبگان و صاحبان سرمایه
- ضعف عمران شهری و وجود مشاغل مزاحم در بافت شهری
- کمبود مراکز تفرجگاهی
- عدم رغبت بخش خصوصی به سرمایه‌گذاری در بخش‌های خدماتی
- کمبود مراکز خدمات درمانی، فرهنگی و ورزشی در شهرستان
- آلودگی هوا و مشکلات زیست محیطی
- کمبود منابع آب و دسترسی به آب شرب سالم
- پایین بودن سرمایه اجتماعی و مشارکت اجتماعی
- وجود مناطق حاشیه‌نشین و رشد روزافزون این مناطق
- رشد بیماری‌های خاص و سرطان
- بیکاری و بروز تنش‌های کارگری

- کمبود فضای سبز
- وجود نواقص بهداشتی در کشتارگاه دام اراک
- فرهنگ عمومی
- ازدواج
- گسترش بی‌رویه شهرنشینی
- دلالی و مشاغل غیرمولد
- آسیب‌های اجتماعی

۲-۵ موضوعات و مسائل غیرقابل قبول

موضوعات و مسائل غیرقابل قبول، در حقیقت تفاوت میان انتظارات و واقعیت‌ها است و به مسائل غیرقابل قبولی اشاره می‌کند که در حال حاضر وجود داشته و برای شهرستان نامطلوب هستند. با توجه به مطالعات انجام شده در طرح آینده‌نگاری آمایش استان مرکزی، مهمترین موضوعات و مسائل غیرقابل قبول شهرستان اراک، از نظر خبرگان و متخصصان عبارت است از:

- آلودگی ناشی از تردد بی‌رویه وسایط نقلیه و واحدهای صنعتی
- ضعف مدیریت شهری و مبلمان شهری و وجود مناطق فرسوده در مرکز شهر
- حاشیه‌نشینی و گسترش سکونتگاه‌های غیررسمی
- بالا بودن هزینه‌های زندگی بویژه مسکن
- پایین بودن نشاط اجتماعی و کمبود مراکز تفریحی
- هویت نداشتن سیمای عمران شهری و جایگاه و منزلت پایین شهر اراک به عنوان مرکز استان و شهرستان و ضعف مدیریت شهری
- نبود منطقه مرفه‌نشین و امکانات و خدمات اجتماعی، فرهنگی و رفاهی در سطح مناطق مرفه‌نشین شهرهای بزرگ

- عدم تعامل بین نمایندگان مجلس
- اشتغال جوانان
- تخریب باغات و فضای سبز
- برداشت بی‌رویه آب‌های زیرزمینی و مدیریت منابع آب
- عدم انسجام فرهنگی به دلیل مهاجر پذیر بودن
- نداشتن کشتارگاه صنعتی دام و سردخانه نگهداری عمومی مواد غذایی و عدم وجود کارگاه‌های بازیافت ضایعات و زباله‌ها
- امنیت
- آسیب‌های اجتماعی
- غیرقابل قبول بودن وضعیت ترابری داخل شهری و بن‌بست‌های ترافیکی
- عدم توجه صنایع به مسائل زیست محیطی و فضای سبز شهری و از بین رفتن فضاهای سبز قدیمی در سنجان و کرهرود
- عدم وجود زیرساخت‌های شهری
- متمرکز شدن تمامی خدمات در مرکز شهر

۳-۵ روندهای اجتناب‌ناپذیر و واقعیت‌ها

منظور از واقعیت‌ها و روندهای اجتناب‌ناپذیر، مواردی است که اتفاق می‌افتند و کنترلی روی آن‌ها وجود ندارد. با توجه به مطالعات انجام شده در طرح آینده‌نگاری آمایش استان مرکزی، مهمترین روندهای اجتناب‌ناپذیر شهرستان از نظر خبرگان و متخصصان عبارت است از:

- عقب ماندگی اراک نسبت به سایر مراکز استان‌ها
- عدم رشد خدمات متناسب بارشد نیازهای سکونتگاه‌ها در شهرستان

- مهاجرت نخبگان از شهرستان
- کم توجهی مدیران به وضعیت عمران شهری و هویت بخشی به شهرها و افزایش شهرنشینی
- افزایش بیکاری به ویژه در قشر تحصیل کرده
- افزایش آسیب‌های اجتماعی
- حضور افراد غیربومی در مسئولیت های شهر
- مهاجرت افراد غیربومی به شهر اراک به دلیل فرصت‌های کارگری
- عدم استفاده مناسب از منابع انسانی استان
- کمبود آب
- کمبود فضاهای تفریحی
- وجود کارخانجات در حاشیه شهر
- افزایش آلودگی هوا
- گسترش امراض خطرناک و هزینه‌های درمان
- بی‌برنامگی
- کسب و کارهای بدون کالا و سرمایه
- باندبازی
- عدم انسجام در مدیریت شهری
- عدم توجه به خواسته های مردم و تمکین مردم به وضع موجود

۴-۵ ویژگی‌های مطلوب آینده

با توجه به مطالعات انجام شده در طرح آینده‌نگاری آمایش استان مرکزی، مهمترین ویژگی‌های مطلوب آینده شهرستان از نظر خبرگان و متخصصان عبارت است از:

- ارائه دهنده خدمات برتر و تخصصی در استان
- ایجاد کننده همگرایی در بین شهرستان‌های استان
- برخورداری از محیط زیست سالم و مطلوب
- دربردارنده بیش از نیمی از جمعیت استان
- برخورداری از شهرک‌ها، قطب‌ها و نواحی صنعتی و صنایع مادر
- اشتغال‌زایی
- زیرساخت‌های مناسب
- ایجاد زمینه جذب سرمایه در بخش صنعت و کشاورزی به ویژه صنایع مدرن و پیشرفته
- اهمیت دادن به فرهنگ و مباحث اجتماعی و مطالعات علمی
- جذب گردشگر و توریست

۵-۵ ویژگی‌های نامطلوب آینده

با توجه به مطالعات انجام شده در طرح آینده‌نگاری آمایش استان مرکزی، مهمترین ویژگی‌های نامطلوبی که در آینده ممکن است گریبان‌گیر شهرستان باشد، از نظر خبرگان و متخصصان عبارت است از:

- عدم حضور در یک فضای رقابتی نسبت سایر مراکز استان‌ها در جذب امکانات و خدمات

- آلودگی هوا و کمبود منابع آب و افزایش بیماری‌ها
- بی‌توجهی به عمران شهری و کمبود خدمات تفریحی و بهداشتی (تخصصی، فوق تخصصی)
- مهاجرپذیری شهرستان، افزایش بیکاری و رشد مشاغل کاذب
- عدم وجود فضاهای مناسب گردشگری
- ترافیک
- نامناسب بودن فرودگاه اراک و بین‌المللی نبودن آن
- عدم توانایی در جذب متخصصین و سرمایه‌گذاران
- تخریب اراضی کشاورزی و باغات

۵-۶ ویژگی‌هایی که مطلوب است شهرستان در آینده به واسطه آن‌ها شناخته شود

متخصصان و خبرگان شهرستان، تمایل دارند در آینده شهرستان آن‌ها به واسطه این ویژگی‌هایی مثبت در استان و کشور شناخته شود. با توجه به مطالعات انجام شده در طرح آینده‌نگاری آمایش استان مرکزی، مهمترین ویژگی‌هایی که مطلوب است در آینده شهرستان به واسطه آن‌ها شناخته شود مطابق نظر خبرگان و متخصصان، عبارت است از:

- با نشاط، متمول و با سرمایه و مشارکت اجتماعی بالا
- جاذب سرمایه و ایجادکننده فرصت‌های شغلی
- هوا و محیط زیستی پاک و به دور از آلودگی
- دارای شهرهای پیشرفته، متوازن، جذاب و زیبا و نیز روستاهای آباد با رشد مناسب و تثبیت جمعیت
- دارای امنیت در ابعاد مختلف آن
- نظام اداری سالم و روان
- دارای صنایع مدرن و جدید

- جاذب گردشگر و توریست
- دارای مراکز دانشگاهی، علمی و تحقیقاتی گسترده

۷-۵ مهمترین محدودیت‌های توسعه

با توجه به مطالعات انجام شده در طرح آینده‌نگاری آمایش استان مرکزی، مهمترین مهمترین محدودیت‌هایی که می‌تواند توسعه شهرستان را با مشکل مواجه سازد، مطابق نظر خبرگان و متخصصان، عبارت است از:

- کمبود اعتبارات و منابع مالی
- عدم استقبال سرمایه گذاران
- ضعف در ارائه خدمات برتر در داخل شهرستان
- ضعف در برقراری ارتباط و پیوند فیزیکی و اقتصادی با سایر مراکز شهرستان‌های استان
- آلودگی هوا، خاک و آب
- عدم ماندگاری نیروهای متخصص و ماهر در شهرستان
- محدودیت و کمبود منابع آب و افت شدید سطح سفره‌های آب زیرزمینی
- ضعف مدیریت شهری و روستایی
- ضعف کمی و کیفی خدمات تخصصی و برتر فرهنگی، رفاهی، بهداشتی و غیره
- ضعف کمی و کیفی در شبکه ارتباطی درون و برون شهرستان
- درآمد و وضعیت معیشتی
- مشکلات فرهنگی
- توسعه صنعتی غیراصولی
- عدم توجه به قوانین و ضوابط

• مدیریت غیربومی

۸-۵ مهمترین مزیت‌های شهرستان اراک

با توجه به مطالعات انجام شده در طرح آینده‌نگاری آمایش استان مرکزی، مهمترین مزیت‌های شهرستان، مطابق نظر خبرگان و متخصصان، عبارت است از:

- برخورداری از نیروی متخصص و تحصیل کرده
- برخورداری از زیرساخت‌های مناسب انرژی و فناوری اطلاعات
- مرکزیت سیاسی، اداری، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی استان
- برخورداری از نزدیک به نیمی از جمعیت استان
- برخورداری از خطوط راه‌آهن و بزرگراه‌های اصلی و ترانزیتی با کاربرد منطقه‌ای و ملی
- برخورداری از صنایع بزرگ، شهرک‌ها و قطب‌های صنعتی
- برخورداری از فضایی امن و به دور از تنش قومی و فرهنگی علیرغم مهاجرپذیر بودن و ساختار کارگری
- قرار گرفتن در کریدور ارتباطی شمال، جنوب، شرق و غرب کشور
- پتانسیل قوی در زمینه دامی و کشاورزی و تولید گوشت قرمز و تخم مرغ بیش از مصرف شهرستان
- وجود مراکز علمی و دانشگاهی
- صنایع دستی به ویژه تولید فرش دستباف ساروق و جیریا
- قرار گرفتن در کریدور ارتباطی شمال، جنوب، شرق و غرب کشور

۶ نقش شهرستان در راستای تحقق اهداف و پیاده سازی راهبردها

با توجه به چشم انداز آمایشی، اهداف و راهبردهای آمایشی کلانی که در فضاهای سناریوهای استان پابرجا هستند، شهرستان اراک باید نقش های متفاوت و متعددی را بر عهده داشته باشد. جدول ذیل به تناسب راهبردهای آمایشی، وظایف و ماموریت های شهرستان اراک را نشان می دهد. در این جدول به موارد اصلی و اساسی اشاره شده است.

جدول ۲: ماموریت ها و وظایف خاص شهرستان اراک در جهت پیشبرد راهبردهای کلان استان

ماموریت ها و وظایف خاص شهرستان اراک	راهبردهای آمایشی پابرجای استان مرکزی
ایجاد محیطی مناسب و مطلوب جهت زیست طبقه خلاق، ارائه خدمات با کیفیت (نظام سلسله مراتبی خدمات)، خدمات برتر (تخصصی و فوق تخصصی) پزشکی، خدمات برتر مالی و بانکی، خدمات برتر تفریحی و اوقات فراغت، توسعه و ارتقا دانشگاه اراک به عنوان یک دانشگاه مرجع در منطقه، توسعه فضاهای فرهنگی و ورزشی، تقویت پیوندهای درونی، احیای برند فرش اراک	استراتژی ۱: تقویت هویت منطقه ای-مکانی استان مرکزی و فراهم آوردن زمینه های نگهداشت نخبگان استان
ارائه خدمات فناوری های پیشرفته، ارتقا سطح فناوری صنایع موجود (با تاکید بر حفظ برندهای موجود) و استقرار صنایع فناوریانه و سازگار با محیط زیست	استراتژی ۲: گذار از صنایع سنگین به انجام فعالیت های مبتنی بر فناوری های پیشرفته
توسعه کشاورزی مبتنی بر فناوری های نوین	استراتژی ۳: توسعه کشاورزی پیشرفته
ارتقاء زیرساخت ها و خدمات حمل و نقل با تاکید بر ایجاد و توسعه راه های دسترسی میان مرکز استان و سایر شهرستان ها به ویژه	استراتژی ۴: افزایش توازن در نظام فضایی استان

راهبردهای آمایشی پابرجای استان مرکزی	ماموریت‌ها و وظایف خاص شهرستان اراک
	فراهان، کمیجان و خنداب، ایمن‌سازی سکونتگاه‌ها (به ویژه در مورد آسیب‌های انسان‌ساخت)، تمرکز بر پدافند غیرعامل
استراتژی ۵: توسعه کریدور گردشگری استان	توسعه گردشگری محلی و موضوعی با استفاده از ظرفیت کریدور گردشگری استان (تاریخی، سلامت، صنعتی و تجاری، ورزشی و ...)

۷ نتیجه گیری و جمع بندی

شهرستان اراک، شهرستانی بزرگ و پرجمعیت با کمترین سهم جمعیت روستایی، نرخ باسوادی بالا، ضریب شهرنشینی بالا، نرخ مشارکت اقتصادی پایین و نرخ بیکاری بالا و نیز کارگاه‌های صنعتی متعدد در مقایسه با سایر شهرستان‌های استان مرکزی است. بخش خدمات در این شهرستان سهم بالایی از اشتغال را به خود اختصاص داده است. ضریب مکانی اشتغال در بخش کشاورزی این شهرستان، در سال‌های اخیر سیر نزولی داشته است. از لحاظ توان اکولوژیکی، این شهرستان پتانسیل فعالیت‌های صنعتی، کشاورزی و گردشگری را داراست و در مقایسه با سایر شهرستان‌های استان مرکزی، وضعیت توسعه یافتگی مطلوب‌تری دارد. با توجه به راهبردهای آمایشی استان مرکزی، شهرستان اراک، نقش اصلی را در پیشبرد راهبردهای تقویت هویت منطقه‌ای-مکانی استان مرکزی و فراهم آوردن زمینه‌های نگهداشت نخبگان استان، گذار از صنایع سنگین به ارائه خدمات مبتنی بر فناوری‌های پیشرفته و توسعه کریدور گردشگری استان و تا حدودی نیز افزایش توازن در نظام فضایی استان و توسعه کشاورزی پیشرفته، بر عهده دارد.